

Cultuur kan je leven redden

■ **Jeroen Warner en Hilde van Dijkhorst**

Rampenstudies, Wageningen Universiteit

■ **Georg Frerks**

Nederlandse Defensie Academie (NLDA), Breda

Op 25 juni jl. vond in Wageningen de startconferentie van het project *European Disasters in Urban Centres: a Culture Expert Network* (EDUCEN) plaats. EDUCEN is een door de EU gefinancierd, tweejarig coördinatie en ondersteuningsproject dat de rol van cultuur en sociale infrastructuur bij urbane rampenplanning en -respons in Europa en Turkije centraal stelt. Het EDUCEN project staat onder leiding van Wageningen Universiteit, waar sinds 1997 een leerstoel Rampenstudies bestaat. Doel is het formeren van een expertisecentrum dat niet alleen onderling van elkaar leert, maar ook ten dienste staat aan nog niet betrokken steden en organisaties in en buiten Europa. De komende twee jaar zijn reeds verschillende steden bij het project betrokken, zoals Istanbul (Turkije), L'Aquila en Milaan (Italië), Volos (Griekenland), Lorca (Spanje) en Dordrecht in ons land.

De aandacht voor rampen en cultuur kende een piek in de (Amerikaanse) rampenliteratuur in de jaren '70, maar is daarna danig weggezaakt. Een groep toonaangevende rampenexperts beoogt daar verandering in te brengen. Het World Disasters Report 2014 van de internationale Federatie van Rode Kruis en Halve Maanverenigingen was daarom al geheel gewijd aan de rol van cultuur bij rampen.

Cultuur wordt veelal als een probleem gezien: culturele diversiteit verhindert snelle besluitvorming en effectieve communicatie en taboes rond *gender* en voedsel compliceren het humanitaire werk, zo wordt veelal betoogd. Daarmee veronachtzaam je echter de kracht van culturele cohesie en sociale netwerken. Spreek bijvoorbeeld de juiste opinieleiders en kanalen binnen culturele gemeenschappen aan en je hebt binnen de kortste keren honderden vrijwilligers paraat staan die kunnen verbinden, reanimeren, koken, vervoeren of een stretcher of matras ter beschikking stellen.

Kerken, moskeeën en sportverenigingen hebben nu eenmaal geschikte ruimten voor slachtofferopvang en worden daar ook door hun leden op aangesproken, of ze daar nu op voorbereid zijn of niet. Om die reden slaan Cordaid en Islamic Aid nu de handen ineen om Indonesische moskeeën, kerken en hindoe-tempels te helpen op de hulpvraag bij rampen in te springen, vertelden de organisaties tijdens de EDUCEN-startconferentie.

Startconferentie op 25 juni 2015 (foto: Pieter Tamas)

Hoofdspreker op die bijeenkomst was een van de auteurs van het World Disasters Report, Jean-Christophe Gaillard, geograaf aan de Universiteit van Auckland (Nieuw-Zeeland). Gaillard werkt met inheemse volkeren, etnische minderheden en andere groepen die niet meteen op de radar van *first responders* en overige rampenexperts staan. Hij kraakte kritische noten over de cultuurblindheid van rampenonderzoek en wetenschappelijke publicaties daarover en stak daarbij ook de hand in eigen boezem naar aanleiding van onnodige blunders in Post-Tsunami Indonesië. Hij brak tevens een lans voor de "wisdom of crowds": een grote groep mensen vertoont meestal een betere "common sense" dan een eenling. Ook merkte hij op dat het meeste onderzoek naar rampen en cultuur in het zuiden plaatsvindt, veelal door onderzoekers in het noorden. Het EDUCEN project is derhalve uniek in de zin dat de nadruk ligt op de rol van cultuur in rampenrespons in de Europese context en er wordt samengewerkt met een brede groep van stakeholders.

Op initiatief van de Nederlandse overheid vraagt het Sendai Framework for Action aandacht voor kwetsbare groepen als gehandicapten, minderheden en migranten. Deze groepen zijn niet alleen voor hulpverleners lastig te bereiken, maar ook van de andere kant gezien ligt het niet altijd voor de hand dat een vluchteling zelf de politie opzoekt om te zien hoe hij of zij zich beter op een aardbeving of overstroming kan voorbereiden. Elke stad binnen het EDUCEN-netwerk krijgt een aanspreekpunt, die in kaart zal brengen wat specifieke *issues* zijn rondom rampen en cultuur en welke kennis, ervaringen en instrumenten vanuit het expertnetwerk van pas kunnen komen. Omdat het om (vertegenwoordigers van) kwetsbare groepen als illegalen, migranten, culturele, religieuze of seksuele minderheden gaat, zullen hun workshops in een veilige omgeving worden gehouden met toepassing van de zogeheten "Chatham House Rules": niets wat wordt gezegd, komt in de

notulen of de media. De bijeenkomsten zullen tevens in de eigen taal worden gehouden. EDUCEN komt niet met een horde onderzoekers en tolken aan tafel zitten, maar ondersteunt op de achtergrond. Zo is het mogelijk dat AKUT, een NGO-partner van EDUCEN gespecialiseerd in “search & rescue”, in Istanbul met een doventolk zal werken – 10% van de bevolking van de mega-stad is mindervalide.

Ondersteuning kan bestaan uit een advies, een workshop, maar ook een *game*. *Serious games* zijn nu een hot topic bij rampenplanning. Je hebt geen fancy video-omgeving nodig om te voelen hoe het is een vreemdeling te zijn bij een ramp of een gehandicapte te redden bij een ramp. Consortiumlid Piotr Magnuszewski uit Polen gaf iedereen tijdens de kick-offdag een rol in een rampscenario en simpele hulpmiddelen zoals oordoppen en een masker (zoals je tijdens een nachtvlucht uitgereikt krijgt) om specifieke handicaps en culturele kenmerken te markeren. Iedereen mocht alleen zijn eigen taal spreken, wat in dit internationale gezelschap een hilarische Babylonische spraakverwarring opleverde, maar ook een schokkend trage evacuatie. De “hulpverleners” overlegden niet met elkaar en deden geen gecoördineerde pogingen adequaat te communiceren of om te gaan met diverse subgroepen uit de verschillende culturen. Zo ontdek je natuurlijk ook geen lokale sociale infrastructuur, noch krijg je inzicht in de beperkingen en mogelijkheden die dit biedt.

Hier ging het dan nog om een beperkte groep, zo’n 70 mensen in een collegezaal van de Wageningen Universiteit. Om meer gevoel te krijgen voor het rampenpotentieel bij een grote mensenmenigte in de eigen achtertuin werd in subgroepen gebrainstormd over twee rampscenario’s op 5 mei, waarin een parade van oorlogsveteranen en daarna tientallen muziekgroepen zo’n 125.000 belangstellenden naar Wageningen trekken. Er kan daarbij van alles misgaan, van een bomaanslag tot een neerstortend vliegtuig. Ed Dumrese, energiek

en ervaren coördinator van de Wageningse activiteiten op Bevrijdingsdag en alumnus van de Wageningen Universiteit, vertelde hoe hij omgaat met een plotselinge hittegolf en een inslag in een transformatorhuisje. Relevant, omdat ook de gemeente Milaan, die meedoet aan EDUCEN, dit jaar onderdak biedt aan een uitermate drukbezochte EXPO, die later dit jaar in samenwerking met EDUCEN wordt geëvalueerd. Een van de deelnemers die met het scenario van een plotselinge hittegolf aan de slag was gegaan, merkte een week later al hoe relevant het scenario en de bedachte oplossingen waren, tijdens zijn bezoek aan de startetappe van de Tour de France in Utrecht toen het kwik grote hoogten bereikte.

Bij cultuur en subculturen moeten we ook denken aan specifieke organisatieculturen, zoals bij overheden, het bedrijfsleven, het vrijwilligerswerk, ontwikkelingssamenwerking et cetera. Bij rampen worden ook vaak militairen ingezet. Bij de zogeheten civiel-militaire samenwerking (CIMIC) bij humanitaire hulpverlening verbazen militairen en burgers zich vaak over elkaar. Vaak zijn er ook veel vooroordelen en bestaat er een gebrek aan wederzijdse kennis over elkaar: “Geen doctrine en geen hiërarchie, hoe nemen burgers in vredesnaam besluiten?” kun je verwonderde militairen horen vragen. En “kunnen die soldaten nu niet eerst even fatsoenlijk overleggen voordat ze aan de gang gaan?” is een gehoorde klacht onder burgers over de “hands-on” aanpak van de militairen. Georg Frerks en Bas Rietjens van de Nederlandse Defensie Academie kennen de wereld van CIMIC en zullen ook deze kant van de materie in het EDUCEN inbrengen. Daarnaast maakt ook het 1ste German-Netherlands Corps of (Military) Engineers (1 GNC) deel uit van het EDUCEN-netwerk. Dat bracht overigens nog hoofdbrekens teweeg voor de Europese Commissie – een binationale actor, dat blijft zelfs voor Europa nog wat te innovatief.

Meer informatie: www.educenproject.eu of via jeroen.warner@wur.nl

Startconferentie op 25 juni 2015 (foto: Pieter Tamas)

